

ประวัติความเป็นมาในเรื่องความรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ตามกฎหมายไทย

นักประวัติศาสตร์กฎหมายได้สันนิษฐานถึงที่มาของบทบัญญัติว่าด้วยการละเมิดว่าแต่เดิมนั้นผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้อื่นจะใช้หลักแก้แค้นตอบแทนกันหรือหลัก “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” หรือที่ชาวยุโรปเรียกว่า “กฎหมายตาลิโอน” (Lex talionis) ซึ่งตามหลักจารีตประเพณีในสมัยนั้นก็เปิดโอกาสให้ผู้ถูกละเมิดเข้าจัดการแก้แค้นได้เองโดยไม่ต้องเกรงว่าจะได้รับการแก้แค้นจากผู้ละเมิดเป็นการตอบแทนการกระทำของตนอีก¹ หรือผู้เสียหายอาจจะสละสิทธิแก้แค้นโดยการผ่อนผันแก้กันแล้วเรียกเป็นค่าทำขวัญแทนการแก้แค้นนั้น แต่ผู้ทำละเมิดก็ยังมีได้ตกอยู่ในฐานะเป็นลูกหนี้โดยแท้จริง

ต่อมาได้มีความพยายามห้ามในการแก้แค้นทดแทน และกำหนดจำนวนเงินค่าทำขวัญขึ้น และผู้เสียหายก็จำเป็นต้องพอใจที่จะรับเอาด้วย แต่ในกรณีเช่นว่านี้ ผู้กระทำละเมิดก็ได้กลายมาเป็นลูกหนี้อันแท้จริง ได้เกิดมีหนี้ขึ้นในลักษณะเดียวกับบทบัญญัติในเรื่องละเมิดปัจจุบัน ซึ่งการเรียกค่าเสียหายในลักษณะละเมิดนั้น ถือเป็นสิทธิทางแพ่งหรือของเอกชนโดยเฉพาะที่จะเรียกร้องให้ทดแทนความเสียหายนั้นเพื่อให้กลับคืนใกล้เคียงฐานะเดิมมากที่สุด

ในกฎหมายเดิมอย่างมนูธรรมศาสตร์² นั้น บางกรณีจะมีการเรียกเอาเงินปรับจากผู้กระทำผิดเพื่อเป็นการลงโทษอย่างหนึ่ง แต่เงินดังกล่าวนั้นจะตกให้แก่รัฐโดยไม่มีแบ่งให้แก่ผู้เสียหาย อีกทั้งสิ่งที่เอกชนผู้เสียหายจะเรียกได้ก็มีแต่เรียกร้องให้ผู้กระทำละเมิดออกค่าใช้จ่ายในการรักษาอาการบาดเจ็บ แต่ไม่มีกรณีที่เรียกค่าทำขวัญได้แต่อย่างใด

คำว่า “ละเมิด” นั้น เป็นคำที่มีอยู่ในกฎหมายเก่า แต่กฎหมายเก่าใช้คำนี้ในความหมายที่ต่างกับที่เข้าใจอยู่ในปัจจุบัน³ ตามกฎหมายเก่าหมายถึงแต่เพียงการอันไม่ชอบด้วยกฎหมายชนิดหนึ่งเท่านั้น ได้แก่เรื่องที่เป็นการฝ่าฝืนพระราชโองการ คือ ละเมิดพระราชอาญา

¹ ร.แสงกาต์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด), 2526, น.72.

² กฎหมายมนูธรรมศาสตร์เป็นกฎหมายที่เป็นต้นเค้าของกฎหมายที่ใช้ในประเทศไทยในสมัยเก่า ซึ่งเป็นกฎหมายที่รับมาจากประเทศอินเดีย โดยไทยได้ต้นฉบับมาจากมอญอีกต่อหนึ่ง.

³ ร.แสงกาต์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 1, น.68.

ทำให้ผู้ก่อขึ้นต้องเสียเงินจำนวนหนึ่งทำนองสินไหม แต่เงินดังกล่าวมิได้ตกแก่เอกชนผู้ที่ต้องเสียหายเพราะการนั้น แต่ให้ตกให้แก่ท้องพระคลังหลวง ซึ่งหากเทียบกับปัจจุบันนี้แล้วก็เปรียบได้กับค่าปรับซึ่งเป็นโทษทางอาญาชนิดหนึ่ง ดังนั้น ละเมิดตามกฎหมายเก่าจึงเป็นการกระทำผิดต่อกฎหมายอาญา

สำหรับกรณีเหตุการณ์ที่กฎหมายจัดให้เป็นมูลของหนี้ดังเช่นที่กฎหมายปัจจุบันเรียกว่าละเมิดนั้น ตามกฎหมายเก่าใช้คำว่า “ประทุษร้ายทางแพ่ง” และใช้สืบต่อมาจนกระทั่งประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้วก็นำเอาคำว่า “ละเมิด” มาใช้ในความหมายของละเมิดอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1. ความรับผิดในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ตามกฎหมายเก่า

ในระบบสังคมและกฎหมายไทยสมัยชุมชนบุพกาล กฎหมายไทยในสมัยนั้นยังอยู่ในรูปของจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมา โดยประมุขจะออกคำสั่งประกาศให้ประชาชนทราบถึงกฎและระเบียบของชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับที่ทำกินและการสงคราม

1.1 ความรับผิดในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ในสมัยสุโขทัย

ในสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ.1781-1962) ช่วงนี้ไทยได้รวมชุมชนหรือชาติสกุลที่แตกแยกกันเป็นกลุ่มๆ เข้าเป็นอาณาจักรชาติไทยเริ่มมีประวัติเป็นหลักฐานชัดเจน เมื่อไทยได้ตั้งอาณาจักรขึ้น ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ และมีนครหลวงอยู่ที่เมืองสุโขทัย⁴ ระบอบการปกครองประเทศได้เปลี่ยนจากระบอบนครรัฐ หรือแว่นแคว้นขนาดเล็ก เป็นอิสระต่อกัน เป็นพันธมิตรและศัตรูกันเป็นครั้งคราวมาสู่ระบอบอาณาจักรขนาดใหญ่ขึ้น ในยุคนี้มีการได้รับประโยชน์และถือโทษตามศักดิ์ของแต่ละคนด้วย เช่น ในกฎหมายลักษณะโจรของกรุงสุโขทัยซึ่งตราขึ้นในราวปี พ.ศ. 1916 มีการปรับใหม่ตามศักดิ์ คือ ปรับตามชั้นและฐานะของบุคคลตามศักดิ์หน้าที่แต่ละคนได้รับ⁵

⁴ http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/trang/rootjarin_ch/sec01p01.html.

⁵ วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), น.13.

กฎหมายสุโขทัยเดิมใช้กฎหมายจารีตประเพณีของไทย ซึ่งส่วนมากเป็นข้อบังคับในทางศาสนา⁶ ในยุคนั้นศาสนาพราหมณ์กำลังเฟื่องฟูอยู่ในชุมชนพื้นเมืองก่อนแล้ว ดังนั้นกฎหมาย ระเบียบราชการบ้านเมือง จารีตประเพณีต่างๆ จึงได้อิทธิพลจากคติพราหมณ์เสียเป็นส่วนใหญ่

ในช่วงสมัยเดียวกับอาณาจักรสุโขทัยนี้เอง อาณาจักรลานนาของพระเจ้าเม็งรายหรือมังรายก็ได้ก่อตั้งขึ้นในช่วงยุคเดียวกัน และได้มีการตรากฎหมายขึ้นอย่างเป็นหลักเป็นฐาน เรียกว่า “มังรายศาสตร์” หรือวินัยมังราย หรือกฎหมายพระเจ้ามังราย ซึ่งในเนื้อหาของกฎหมายเห็นได้ชัดว่า ได้เค้าเงื่อนหรือแบบอย่างมาจากธรรมเนียมของมอญ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระธรรมศาสตร์ของฮินดูอีกทอดหนึ่ง⁷ และได้บัญญัติครอบคลุมชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวลานนาในสมัยนั้นเกือบครบถ้วน ดังนั้น จึงเป็นที่สันนิษฐานว่าอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเป็นอาณาจักรใหญ่และมีอำนาจการปกครองสูงในสมัยนั้นก็น่าจะมีกฎหมายเป็นหลักในการวินัยคดีซึ่งมิใช่เพียงแต่เท่าที่พบในศิลาจารึกเท่านั้น

ในกฎหมายลักษณะช้อน อำ และลัก ในมังรายศาสตร์ ได้มีการกล่าวถึงความเสียหายอันเกิดจากสัตว์ ดังนี้⁸

มาตราหนึ่ง (1) ผู้ใดเป็นเจ้าของม้า ม้าวิ่งไปเหยียบคนตาย ให้ผู้นั้นชดใช้ค่าผู้ตายเต็มค่า ถ้าไม่ตายเพียงแต่เจ็บป่วยให้รักษามันให้หาย

มาตราหนึ่ง (1) ช้างม้าคั่งเมามัน (บ้าวิน) ให้ร้องตะโกนให้คนหลีกระยะ 50 วา 100 วา ผู้ใดทะนงตนไม่หลีก หากช้างฆ่าตายก็สิ้นเรื่องกัน หากไม่ตะโกนให้รู้ ถ้าช้างฆ่าหรือเหยียบตาย ให้มันชดใช้ค่าคั้น 660 เงิน ฆิไม่ตายเสียราชการ ให้ชดใช้ 330 เงิน ฆิยังรับราชการได้ ให้ชดใช้ 220 เงิน และถ้ายากจนให้ชดใช้ 110 เงิน

คนจะหลีกช้าง หลีกให้ไกล 30 วา 20 วา ฆิช้างดูให้หลีกให้ไกล 110 วา 50 วา ฆิหลีกม้าให้ไกล 1 วา 2 วา ฆิจัวควายดูให้หลีกให้ไกล 3 วา 4 วา 5 วา 6 วา

⁶ พระวรภักดีพิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2512), น.9.

⁷ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 5, น.14.

⁸ หลวงสุทธีวาทนฤพุมิ, คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย ชั้นปริญญาโท พุทธศักราช 2512-2513, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), น.335-337.

ผิคนยังไล่ตามจ้วควายดูอยู่ไม่ร้องตะโกนให้หลีก ก็เป็นความผิดของผู้ไล่ผู้จูง แลคนเดินตามทางเห็นสัตว์ที่ไม่รู้จักใจกันก็พึงหลีกให้ไกลไว้ก่อน จะตำหนิสัตว์ไม่ได้ แต่ให้ตีผู้ไล่จูงแทน ผิจ้วควายชนิดชนเจ็บขนาดเสียอวัยวะเสียราชการ ให้ชดใช้ 330 เงิน ผิตายให้ชดใช้ 660 เงิน เจ็บเล็กน้อยยังได้ราชการ ให้ชดใช้ 220 เงิน หากยากจนให้ชดใช้ 110 เงิน

ผิไม่มีคนไล่ สัตว์ชนิดคนตายเอง ให้เอาค่าของจ้วควายตัวนั้น ชดใช้ค่าของผู้ตาย เพราะเป็นไปตามใจของสัตว์

ผิผู้ไล่สัตว์ไม่ตะโกนบอกให้ท่านหลีกทาง จ้วควายเหยียบคนตาย ให้เจ้าของจ้วชดใช้ค่าของผู้ตายเต็มค่า ผิบาดเจ็บก็ให้รักษารักษาให้หาย ถ้าบาดเจ็บเสียราชการก็ให้มันชดใช้ตามกรณี

มาตราหนึ่ง (1) จูงจ้วควายเชือกยังอยู่กับมือ ปล่อยให้สัตว์ชนิด หรือเหยียบคนตาย ให้มันชดใช้ค่าผู้ตายเต็มค่า ผิเจ้าของจ้วควายบอกให้หลีก เขาไม่ยอมหลีก หากจ้วควายชนิดเหยียบตาย ออย่าว่าอะไรกับเจ้าของจ้วควาย

มาตราหนึ่ง (1) ผู้ใดไล่จ้วควายให้ชนกันตาย ให้ผู้ไล่ชดใช้ค่าจ้วควายเต็มค่า แล้วมอบสัตว์ที่ตายไว้กับมัน

มาตราหนึ่ง (1) ถ้าจ้วควายชนิดคนตาย ให้แบ่งค่าของสัตว์ให้เจ้าของจ้ว และชดใช้ค่าผู้ตายคนละครึ่ง

มาตราหนึ่ง (1) จ้วควายเลี้ยงไว้ในทุ่ง ไปชนจ้วควายอีกทุ่งหนึ่ง ผิตัวที่ไปชนนั้นตาย ก็เสร็จสิ้นกันไป แต่ถ้าตัวเจ้าที่ตาย ให้ขายตัวไปชนเขานั้น ได้ค่าเท่าใดให้เจ้าของ และชดใช้ค่าสัตว์ตัวที่ตายอย่างละครึ่งหนึ่ง สัตว์ชนิดใดก็ให้ตัดลินแบบเดียวกันนี้

มาตราหนึ่ง (1) ช้างต่างที่ไปชนช้างอีกที่หนึ่ง ถ้าตัวไปชนเข้าถึงที่นั้นตายไปก็เลิกแล้วกันไป แต่ถ้าช้างเจ้าที่ตาย ให้ขายช้างตัวไปชนนั้นแบ่งเงินให้เจ้าของ และชดใช้ค่าช้างตัวที่ตายคนละครึ่ง

สำหรับกรณีที่สัตว์ประเภทวัวหรือควายไปกระทำต่อพืชผล มีดังนี้

มาตราหนึ่ง (1) ลักษณะจ้วควายกินข้าวแรก (ข้าวต้นยังเล็กอยู่ หรือต้นกล้า) มีดังนี้ ผิจ้วควายกินข้าวแรก ให้เจ้าของจ้วควายหาไก่ 2 ตัว เทียน 2 เล่ม ให้แก่เจ้าของนา แล้วให้ใช้ค่าข้าวต้นละ 3,300 เบี้ย หากไม่ใช่ข้าวแรก ผิเป็นข้าวตอนจะปลูก(คือย้ายปลูก) ให้ปลูกแทน ถ้าจ้วควายกินข้าวแรกท่าน เจ้าจ้วควายไม่ไปเจรจาตกลงกับเจ้าของข้าว ส่วนที่ทะนงตนให้ชดใช้ 110,000 เบี้ย และส่วนที่ควรชดใช้ในตอนแรกเท่าใดก็ควรต้องใช้ตามนั้นด้วย

ตาม (คัมภีร์) มหาตันไถยว่า จ้วควายกินข้าวเหยียบข้าวเสียหายตอนแรก ไม่ว่าจะตอนข้าวยังเล็กอยู่หรือตอนจะปลูก ให้ตีราคาต้นละ 50 เบี้ย ผิชำนนำไปเลี้ยงให้ชดใช้ 3 เท่า ผิเจ้าของ

พาไปเลี้ยงให้ชดใช้ 4 เท่า หากกินต้นข้าวเมื่อปานกลางให้ตีราคาต้นละ 200 เบี้ย ผีฆ่าพาไปเลี้ยงให้ชดใช้ 3 เท่า ผีเจ้าพาไปเลี้ยงให้ชดใช้ค่า 4 เท่า ผีกินต้นข้าวเมื่อออกรวง ให้ตีราคาต้นละ 500 เบี้ย ถ้าเจ้าของเลี้ยงจัวควายเอง ให้ชดใช้ 5 เท่า จัวควายกินข้าวเมื่อเป็นเมล็ด (ข้าวมาน) เสียหายเท่าใดให้ใช้แทนเท่านั้น

มาตราหนึ่ง (1) จัวควายกินข้าวและข้าวสรวงก็ดี ให้เจ้าของสรวงจับผูกไว้แล้วบอกเจ้าของจัวควายให้มาเอากลับไป หากไม่มาเอาเป็นตายอย่างไร อย่าว่าอะไรแก่เจ้าสรวงเจ้านา ผีเจ้าสรวงเจ้านาไม่ไปบอกเจ้าของจัวควาย สัตว์นั้นตาย ให้เจ้าสรวงเจ้านาชดใช้ค่าสัตว์เต็มค่า แล้วให้เจ้าของจัวควายชดใช้ค่าของปลูกของข้าวอันเสียหายนั้น ผีเจ้าสรวงเจ้านาพันทางสัตว์ตายยังที่นั้นให้ชดใช้ค่าสัตว์เต็มค่า ผีสัตว์ไม่ตาย ให้ปฏิบัติตามใจเจ้าของจัวควาย ถ้าไม่ยอมเอาสัตว์นั้นกลับไป ก็ให้ตีราคาสัตว์ให้เจ้าสรวงเจ้านาชดใช้ และมอบสัตว์ไว้ให้เจ้าสรวงเจ้านาใช้ ถ้าเจ้าของจัวควายต้องการสัตว์นั้นคืน ให้เจ้าสรวงเจ้านารักษาให้หาย ถ้าเจ้าของมาถามหาสัตว์ เจ้าสรวงเจ้านาไม่บอกความจริง กลับอำไว้ ให้ไหม้มันเท่าราคาสัตว์ ถ้ามันขายสัตว์นั้นไป ถือว่ามันลักทรัพย์ ให้ไหม้ 4 เท่า

กรณีของสัตว์ประเภทเปิด ไก่ หมู สุนัข ก็ได้มีการบัญญัติแยกเอาไว้เป็นพิเศษ ดังนี้

มาตราหนึ่ง (1) เปิดไก่หมูหมากินข้าวนาข้าวสรวงก็ดี ให้บอกกล่าวเจ้าของสัตว์ให้ผูกขังไว้ ถ้าบอก 2 ครั้ง 3 ครั้ง ยังไม่ผูกไม่ขังไว้ ถ้าเจ้าสรวงตีสัตว์ตาย ให้เจ้าของสัตว์และเจ้าสรวงกินสัตว์นั้นคนละครึ่ง ผีไม่ได้บอกกล่าว ให้เจ้าของสัตว์ผูกขังสัตว์ไว้ เจ้านาเจ้าสรวงตีสัตว์ท่านตายก่อนแล้ว จึงไปบอกท่าน ให้เจ้าสรวงใช้ค่าสัตว์นั้นเต็มค่า แล้วมอบสัตว์ที่ตายไว้ให้มัน ผีเจ้าสรวงเจ้านาตีสัตว์ท่านตายไม่บอกให้ท่านทราบ แล้วเอาสัตว์นั้นไปกินเสีย ถือว่ามันลักทรัพย์ ให้ไหม้ตามประเพณี

จะเห็นได้ว่า ในมังรายศาสตร์ได้มีการกล่าวถึงความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ โดยแบ่งตามประเภทของสัตว์ กล่าวคือ ช้าง ม้า วัวควาย เปิดไก่หมูสุนัข และมีการกำหนดความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์ในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ตลอดจนหน้าที่ของเจ้าของสัตว์ในการร้องบอกให้บุคคลอื่นหลบเลี่ยงความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวจะมีผลต่อความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์อีกด้วย โดยอาจถือได้ว่าเจ้าของสัตว์ได้ใช้ความระมัดระวังเพื่อป้องกันความเสียหายตามสมควรแล้ว ซึ่งหากยังคงเกิดความเสียหายขึ้นอยู่เจ้าของก็ไม่ต้องรับผิดชอบ นอกจากนี้ สภาพสังคมสมัยนั้นเป็นสังคมเกษตรกรรม จึงได้ให้ความสำคัญกับการเกษตรมากเป็นพิเศษ จึงได้บัญญัติถึงการที่ปศุสัตว์เข้าไปกินพืชไร่หรือเข้าไปก่อความเสียหายแก่พื้นที่ทางการเกษตรเป็นการเฉพาะด้วย มีข้อสังเกตว่ากรณีนี้ที่สัตว์เข้าไปในที่ดินของผู้อื่นเพื่อหาอาหารกินนั้น แม้เจ้าของที่ดินจะเสียหายไปบ้างแต่ก็ไม่สามารถเรียกร้องให้เจ้าของสัตว์ชดใช้ราคาพืชผลที่สัตว์กินไปได้ ซึ่งคงจะ

อาศัยลักษณะที่ถ้อยที่ถ้อยอาศัยต่อกัน ทั้งเจ้าของที่ดินยังมีหน้าที่ต้องจับสัตว์นั้นไว้แล้วแจ้งต่อเจ้าของสัตว์อีกด้วย จะเห็นได้ว่ามังรายศาสตร์มีบัญญัติที่ค่อนข้างครอบคลุมถึง 3 หัวข้อ ทั้งกรณีที่สัตว์ไปก่อความเสียหายต่อคน กรณีที่สัตว์ไปก่อความเสียหายต่อสัตว์ด้วยกันเอง และกรณีที่สัตว์ไปก่อความเสียหายแก่ทรัพย์สินทางการเกษตรของผู้อื่น

1.2 ความรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ระบบสังคมและกฎหมายไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นสังคมศักดินาเต็มตัว กล่าวคือ มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้กุมอำนาจปกครองเด็ดขาดและอยู่ในฐานะอันสูงส่ง โดยได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเทวราชของเขมร

ในสมัยนี้มีพระมหากษัตริย์ถึง 33 พระองค์ และได้ทรงสร้างกฎหมายที่เรียกว่า พระราชศาสตร์ไว้มากมาย ซึ่งได้อ้างถึงพระธรรมศาสตร์ฉบับของพระมนูเป็นแม่บท จึงทำให้เราทราบกฎหมายของกรุงศรีอยุธยานี้ใช้พระธรรมศาสตร์และพระราชศาสตร์ประกอบกันเช่นเดียวกับกฎหมายสุโขทัย⁹ และตัวบทกฎหมายในสมัยนี้ได้มีการขีดเขียนลงแผ่นกระดาษแล้ว จึงไม่ต้องใช้การบันทึกลงศิลาจารึกอย่างแต่ก่อน

กฎหมายไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาถือเป็นกฎหมายที่สร้างขึ้นเพื่อความมั่นคงแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์โดยแท้และระบบศักดินาก็สร้างขึ้นเพื่อรองรับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์¹⁰ โดยมูลเหตุในการกำหนดศักดินาตามพระอัยการนาพลเรือนและนาทหารหัวเมือง มีผู้เห็นว่า¹¹ คงจะเกิดจากความจำเป็นของรัฐในการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐในการบริหารงาน และเป็นการแบ่งชนชั้นของคนในสังคมและกำหนดฐานะของบุคคลในสังคมด้วย นอกจากนี้ ศักดินายังเป็นเกณฑ์กำหนดในการลงโทษอีกด้วย โดยผู้ที่มีศักดินาสูงหากทำผิดโทษก็จะรุนแรงมากยิ่งขึ้น และหากคนที่มีศักดินาต่ำไปทำร้ายคนที่มีศักดินาสูงก็ให้มีโทษมากขึ้นตามศักดินาของผู้ถูกทำร้าย ซึ่งมีการกำหนดเบี้ยปรับตามศักดินาของผู้ถูกทำร้ายด้วย ส่วนหลักการลงโทษในสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยทั่วไปก็เป็นไปในทำนองตาต่อตา ฟันต่อฟัน เช่นเดียวกับกฎหมายในยุคโบราณโดยทั่วไป

⁹ พระวรวงศ์วิบูลย์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 6, น.13.

¹⁰ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5, น.19.

¹¹ เพิ่งอ้าง, น.18.

สำหรับกฎหมายเกี่ยวกับละเมิดในสมัยอยุธยา นั้นมีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปตามกฎหมายลักษณะต่างๆ บางทีก็มีส่วนที่เป็นกฎหมายปกครองเจือปนอยู่ด้วย เพราะสมัยกรุงศรีอยุธยา ความคิดที่จะออกกฎหมายมาเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันสิทธิ เสรีภาพ ชื่อเสียงและทรัพย์สินของเอกชนเหมือนในปัจจุบันยังมีไม่มากนัก การออกกฎหมายจึงมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นเพื่อป้องกันมิให้ราษฎรทะเลาะกันซึ่งจะเป็นการทำลายความสงบของบ้านเมือง และในขณะเดียวกันก็เป็นบทคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ชื่อเสียง และทรัพย์สินของเอกชนไปด้วยในตัว¹²

กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จเป็นกฎหมายที่รวมเรื่องต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน มีทั้งกฎหมายที่ดิน เอกเทศสัญญา และอื่นๆ¹³ รวมถึงละเมิดด้วย และเนื่องจากสังคมในสมัยนั้นยังเป็นสังคมเกษตรกรรม กฎหมายกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นห่วงเรื่องอาหารการกินเป็นอันมาก ในลักษณะเบ็ดเสร็จจึงบัญญัติในเรื่องว่าด้วยการที่สัตว์เข้าไปทำความเสียหายแก่พืชผลต้นข้าวอยู่ด้วย มีบทเฉพาะกล่าวถึงเทศกาลเดือน 6 เดือน 9 เมื่อข้าวเป็นต้นเป็นลำ ให้ผูกขางม้าโคกระบือเสียอย่าปล่อย ซึ่งถ้าปล่อยให้มันหลุดไปกินข้าวของผู้อื่นเข้า เจ้าของต้องรับผิดชอบ และมีบทบัญญัติห้ามเอาโคกระบือไปไถในนาของผู้อื่น ผู้ใดละเมิดก็ให้ปรับไหม แล้วให้เอาตัวผู้ร้ายแต่งหมู เบ็ด เหล้าไห เครื่องกระยาสูบเทียน มาเพื่อบูชาทำขวัญนางพระโศภพิอีกด้วย¹⁴ ซึ่งในส่วนนี้ เห็นว่าน่าจะเป็นเรื่องที่เจ้าของใจพาสัตว์เข้าไปในที่นาของผู้อื่น อันเป็นความรับผิดชอบเพื่อละเมิดที่เกิดจากการกระทำของตนเองมากกว่าจะถือเป็นความรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากสัตว์

1.3 ความรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ตามกฎหมายตราสามดวง (กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ)

ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ คดีที่เป็นมูลเหตุให้มีการฟื้นฟูกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อปี พ.ศ.2347 ได้แก่ คดีฟ้องหย่าระหว่างอำแดงป้อม ใจทัก กับนายบุญศรี ช่างเหล็กหลวง จำเลย โดยมีพระบรมราชโองการในเรื่องนี้ว่า ทางฝ่ายพุทธจักรนั้นมีพระไตรปิฎกสั่งสอน ถ้าพระไตรปิฎกพันเพื่อน ก็ต้องประชุมพระราชาคณะสังคายนาชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้องผ่องใสใหม่ ฝ่ายอาณาจักรอาศัยกฎหมายเป็นบรรทัดฐาน

¹² เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., ปาฐกถา เรื่องกฎหมายสมัยอยุธยาของ ม.ร.ว.เสเนีย์ ปราโมช, (คณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์อยุธยา, 2510), น.6.

¹³ เพิ่งอ้าง, น.21.

¹⁴ เพิ่งอ้าง, น.22.

ถ้ากฎหมายพื้นเพอนเสียความยุติธรรม ก็ต้องชำระตัดแปลงใหม่ให้ชอบด้วยยุติธรรมไว้ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระกฎหมาย

การตรวจชำระกฎหมายในครั้งนี้มีลักษณะเป็นการรวบรวมกฎหมายเดิม โดยเนื้อหา กฎหมายก็คงเหมือนกับกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาอย่างไม่เปลี่ยนแปลง มีการจัดทำเป็นลักษณะ แต่ละลักษณะก็มีข้อความเป็นเรื่องๆ ไม่ติดต่อกัน มีคำปวารณาของแต่ละเรื่อง ทั้งยังกล่าวถึงมูลเหตุของการออกกฎหมายเรื่องนั้นๆ พร้อมทั้งคำสั่งของพระมหากษัตริย์ที่ให้ตรากฎหมายขึ้น อันเป็นวิธีการคล้ายคลึงกับวิธีการรวบรวมพระราชบัญญัติเข้าไว้ฉบับเดียวกันซึ่งเรียกว่า Consolidation¹⁵ กฎหมายที่รวบรวมขึ้นใหม่นี้ ได้ชื่อว่า “กฎหมายตราสามดวง”

กฎหมายเกี่ยวกับละเมิดในสมัยต้นๆ สันนิษฐานว่าคงจะอยู่ในชั้นเดียวกับธรรมศาสตร์ของมอญและพม่า แต่โดยมากก็มักจะแตกต่างกันอยู่ เนื่องจากบทบัญญัติในส่วนละเมิดนั้นเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการดำเนินตามศีลธรรมประเพณีของชุมชนเป็นสำคัญ จารีตประเพณีของชนชาติหนึ่งก็ย่อมที่จะแตกต่างกับจารีตประเพณีของอีกชนชาติหนึ่ง นอกจากนี้ กฎหมายไทยได้ให้อำนาจแก่รัฐเข้าไปแทรกแซงเกี่ยวข้องได้ยิ่งกว่าตามกฎหมายมอญและพม่าอีกด้วย แต่ไม่ถึงขนาดให้อำนาจมากอย่างกฎหมายฮินดู ซึ่งอำนาจในการแทรกแซงนี้เห็นได้จากการที่ยอมให้เอกชนผู้เสียหาย มีอำนาจเรียกเอาค่าปรับเป็นการได้โทษความผิด¹⁶ ซึ่งเหตุที่รัฐเข้าไปแทรกแซงเรื่องระหว่างเอกชนก็เนื่องจากเชื่อว่ามีการจารีตประเพณีห้ามผู้เสียหายจัดการแก้แค้นผู้กระทำผิดโดยพลการด้วยตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยยอมให้ผู้เสียหายเรียกเงินค่าเสียหายแทนการนั้น และเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงเข้าเกี่ยวข้องแทรกแซงในข้อพิพาทระหว่างเอกชนเนื่องมาจากทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ผู้ถูกละเมิดได้รับค่าทำขวัญตามสมควร และเพื่อจะปราบปรามการอันเป็นปรักษัต์ต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนมิให้เกิดมีขึ้นใหม่ได้อีก¹⁷

วิธีการที่รัฐเข้าไปแทรกแซงเกี่ยวกับเรื่องละเมิดก็คือ การกำหนดจำนวนเงินค่าปรับ ซึ่งจะตกได้แก่พระคลังหลวงส่วนหนึ่งอันเรียกว่า ฟินัย ซึ่งเชื่อว่าในตอนต้นๆ การชักส่วนเข้ารัฐเช่นนี้ก็เสมือนว่าเป็นค่าธรรมเนียมให้แก่รัฐในการที่เข้ามาช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดนั่นเอง แต่ต่อมาเมื่อเห็นว่าการเรียกเก็บเงินปรับนั้นไม่เป็นโทษที่เพียงพอแก่การปราบปรามความผิด ดังนั้น จึงมีการ

¹⁵ วิชา มหาคุณ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5*, น.25.

¹⁶ ร.แกลงการ์ด, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 1*, น.80.

¹⁷ *เพ็ญอ้าง*, น.85.

กำหนดการลงโทษทางร่างกายขึ้น กฎหมายอาญาอันแท้จริงจึงได้บังเกิดขึ้นและใช้ควบคู่ไปกับวิธีการลงโทษเดิม

บทบัญญัติเรื่องความเสียหายซึ่งสัตว์เลี้ยงได้ทำให้เกิดแก่พืชผลนั้น ได้บัญญัติไว้รวมเป็นการละเมิดเกี่ยวกับภคกรรม เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาช้านาน ฉะนั้น จึงจำเป็นที่จารีตประเพณีจะต้องมีบทบัญญัติต่างๆ ขึ้นแต่เนิ่นๆ สำหรับใช้บังคับเมื่อเกิดละเมิดซึ่งทำให้ภคกรได้รับความเสียหาย ดังนั้น กฎหมายลายลักษณ์อักษรซึ่งตกทอดมาจึงน่าจะรักษาร่องรอยแห่งบทบัญญัติในจารีตประเพณีเอาไว้บ้าง ความเสียหายซึ่งสัตว์เลี้ยงกระทำต่อพืชผลจึงถูกกล่าวไว้โดยละเอียดในบทกฎหมายเก่า โดยเฉพาะตอนต้นของกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ซึ่งนอกจากจะกำหนดความรับผิดของเจ้าของสัตว์แล้ว ยังกำหนดถึงหน้าที่ของเจ้าของนาที่สัตว์เข้าไปทำความเสียหายอีกด้วย ดังนี้¹⁸

(1) กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ บทที่ 1 บัญญัติถึงกรณีที่สัตว์หลุดออกไปเองและเข้าไปกินข้าวในไร่นาของผู้อื่น

หากเป็นครั้งแรก เจ้าของสัตว์ยังไม่ต้องรับผิดแต่อย่างใด และเจ้าของนามีหน้าที่จะต้องคืนสัตว์ให้เจ้าของสัตว์ไป หากเจ้าของนาปฏิเสธไม่ยอมคืนสัตว์นั้นให้แก่เจ้าของ เจ้าของนาจะต้องถูกปรับไหมเป็นจำนวนกึ่งค่าของสัตว์นั้น

หากเป็นครั้งที่สอง เจ้าของสัตว์จะต้องใช้ค่าข้าวหรือค่าเสียหาย และมีหน้าที่ต้องตั้งเครื่องไหว้สังเวจเจ้าทุ่งด้วยจึงมีสิทธิที่จะได้รับสัตว์คืนไปได้ ถ้าเจ้าของสัตว์ไม่เรียกกร้องเอาสัตว์คืน เจ้าของนาก็สามารถเอาสัตว์นั้นไว้โดยไม่ต้องรับผิดขอในการที่สัตว์นั้นจะสูญหายไป แต่หากว่าเจ้าของนาทวงถามจะต้องยอมส่งคืนให้ ซึ่งการที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้นั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงการที่แต่ดั้งเดิมมาได้ถือกันว่า เจ้าของนามีสิทธิที่จะเอาสัตว์นั้นไว้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเสียได้ เพื่อทดแทนความเสียหาย และเพื่อเป็นโทษแก่เจ้าของสัตว์ด้วย แต่ต่อมากลายเป็นเพียงให้เจ้าของนามีแต่สิทธิยึดหน่วงสัตว์ไว้จนกว่าจะได้รับชำระค่าทำขวัญตามจำนวนที่จารีตประเพณีกำหนดไว้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าเจ้าของสัตว์จะต้องขอ “ไถ่” สัตว์นั้นกับเจ้าของนาด้วย

หากเป็นครั้งที่สาม เจ้าของสัตว์จะต้องถูกปรับไหมตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด ซึ่งยอมเปลี่ยนแปลงไปตามระยะแห่งความเจริญเติบโตของข้าว (มี 4 ระยะ) แต่ไม่เกี่ยวข้องกับความร้ายแรงของความเสียหายที่เกิดขึ้น อนึ่ง เงินปรับไหมนี้ยังต้องคำนวณตามชนิดและเพศของสัตว์อีกด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าคิดว่ากรณีที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้ น่าจะเป็นคำที่เหลืออยู่จากการที่ถือกัน

¹⁸ เฝิงอ้วง, น.131-133.

ในครั้งดั้งเดิมว่า สัตว์นี้เองต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่มันเป็นต้นเหตุ นอกจากต้องจ่ายเงินปรับดังกล่าวแล้ว เจ้าของสัตว์ยังต้องใช้ราคาข้าวที่เสียหายไปให้เจ้าของนาอีกด้วย

(2) กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ บทที่ 2 และ 3 บัญญัติถึงกรณีที่เจ้าของสัตว์ได้นำสัตว์เข้าไปในนาของผู้อื่น ซึ่งก็เช่นเดียวกับกรณีแรก คือเจ้าของสัตว์ต้องใช้ค่าข้าวที่เสียหายให้แก่เจ้าของนาและต้องจ่ายเงินปรับ ซึ่งเงินปรับในกรณีนี้สูงกว่าในกรณีแรก แต่การคำนวณเงินปรับคงดำเนินไปตามแบบเดียวกัน กล่าวคือ ไม่คำนวณตามความร้ายแรงของความเสียหายที่มีขึ้นจริง แต่ยอมคำนวณตามระยะแห่งความเจริญเติบโตของข้าว (ซึ่งกรณีนี้มีเพียง 2 ระยะ) และชนิดของสัตว์และเพศของสัตว์

(3) บทที่ 4 วางหลักการเรียกสินไหม หากความเสียหายเกิดขึ้นจากสัตว์เลี้ยงทั้งฝูง

(4) บทที่ 5 บัญญัติถึงความรับผิดชอบที่จะมีแก่เจ้าของนา หากเจ้าของนาได้ทูปตีหรือทำให้สัตว์บาดเจ็บ ถ้าเพียงแต่ตี ตนกั้หมดสิทธิเรียกค่าทดแทนความเสียหาย หากว่าตนทำให้สัตว์พิการจะต้องรับเวรสัตว์นั้นไว้และใช้ราคาสัตว์ให้แก่เจ้าของ ส่วนเจ้าของสัตว์จะต้องใช้ราคาข้าวที่สัตว์ได้กินไป ถ้าเจ้าของนาฆ่าสัตว์ต้องใช้ราคาสัตว์และหมดสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหาย กรณีจะเป็นเช่นเดียวกัน หากเจ้าของนาได้ทำให้สัตว์พิการหรือทำให้ตายโดยการใช้อาวุธยิง ฟัน แทะ สัตว์และนอกจากนี้ยังจะต้องถูกโทษปรับทางอาญาเพิ่มอีกด้วย

(5) บทที่ 8 บัญญัติอนุญาตให้เจ้าของนาฆ่าหมูซึ่งเข้ามากินข้าวได้ หากผู้เลี้ยงหมูไม่ได้จัดการขังไว้ในคอก แต่เจ้าของนาก็จะต้องใช้ความระมัดระวังบางประการเช่นเดียวกัน เช่น ถ้าตนได้กอกข้าวไว้ในที่ซึ่งมิได้ล้อมรั้วและสัตว์ได้กินข้าวนั้น ดังนี้ ตนยอมไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องอย่างใดหรือเช่นเดียวกัน ถ้าหากบุคคลใดทำนาใกล้บ้าน ใกล้ทาง และมีได้ล้อมรั้ว ถ้าถูกสัตว์ทำให้ข้าวเสียหาย ตนก็ไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องอย่างใด

(6) บทที่ 13 บัญญัติถึงการที่บุคคลขับเกวียนลัดนาของผู้อื่น ในเมื่อข้าวกำลังมีรวง เจ้าของนามีสิทธิเอาโคหรือกระบือเทียมเกวียนนั้นไว้เป็นกรรมสิทธิ์เสียตัวหนึ่ง และนอกจากนี้ยังมีสิทธิเรียกเอาเงินปรับเป็นจำนวนเท่ากับค่าของขาเกวียน

(7) บทที่ 14 หากความเสียหายเกิดขึ้นจากการไถนาล้ำเข้าไปในนาของผู้อื่น เจ้าของนาผู้เสียหายมีอำนาจยึดโคที่เทียมไถไว้เป็นกรรมสิทธิ์ได้ตัวหนึ่ง และยังมีสิทธิเรียกเอาเงินปรับเป็นจำนวนเท่ากับค่าของคันไถ กฎหมายบัญญัติทำนองนี้เนื่องจากค่าของความคิดในครั้งดั้งเดิมเป็นอย่างเดียวกับต้นค้ำของบทบัญญัติในบทที่ 1, 2 และ 3 แห่งกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ เงินปรับใหม่นั้นยอมคำนวณโดยถือเอาสัตว์ หรือเป็นวัตถุที่เป็นต้นเหตุทันทีของการเสียหายขึ้นตั้งเป็นเกณฑ์

ดังนั้น สำหรับความเสียหายซึ่งเกิดขึ้นแก่สัตว์เลี้ยงโดยสัตว์เลี้ยงของผู้อื่นได้ทำขึ้น¹⁹ ก็คือกรณีสัตว์เลี้ยง เช่น ช้าง โค กระบือ เข้าต่อสู้ทำอันตรายแก่กันและกัน จนสัตว์ข้างหนึ่งบาดเจ็บ หรือตายลง เกิดปัญหาว่าความรับผิดชอบจะเป็นอย่างไร มีกล่าวไว้ในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ บทที่ 142, 143, 144, 146, 148 และ 150 ซึ่งข้อพิพาทที่บทเหล่านี้กล่าวถึงเป็นกรณีเฉพาะอย่าง ไม่แสดงหลักที่จะใช้ได้ทั่วไป อย่างไรก็ตาม ก็อาจค้นเอาแนวความคิดอย่างทั่วไปบางอย่างจากกรณีเฉพาะอย่างเหล่านี้ได้ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่สอดคล้องกันกับกฎหมายปัจจุบัน กล่าวคือ

1.) เจ้าของสัตว์จะต้องรับผิดชอบหากตนเองได้ยืมให้สัตว์เข้าต่อสู้กัน เหตุผลก็เพราะกฎหมายถือว่า สัตว์ย่อมอยู่ในอำนาจของเจ้าของ สุดแล้วแต่เจ้าของจะบังคับควบคุมใช้ให้ทำอย่างใดก็จะต้องอนุโลมตามเจตนาของเจ้าของ นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่าในกรณีเช่นนี้กฎหมายบัญญัติให้นายต้องรับผิดชอบในการกระทำของคนใช้ด้วย (บทที่ 144, 146 และ 148) ซึ่งกรณีนี้คงเทียบได้กับกรณีใจกระทำละเมิดตามมาตรา 420 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ปัจจุบัน

2.) เจ้าของสัตว์จะต้องรับผิดชอบอีกเช่นเดียวกัน ถ้าการต่อสู้ระหว่างสัตว์เกิดขึ้นได้เพราะความประมาทเลินเล่อของตน เช่น การที่เจ้าของได้วางช้างตกมันไว้ใกล้กับช้างของผู้อื่น (บทที่ 142) หรือเจ้าของวางช้างตกมันไว้ โดยไม่ได้บอกเจ้าของช้างอีกคนหนึ่งให้ทราบ (บทที่ 143) เช่นเดียวกัน ในกรณีที่โคหรือกระบือมีนิสัยชอบไล่กัดชนตัวอื่นๆ ถ้าเจ้าของโคหรือกระบือตัวนั้น ละเลยไม่เอาใจใส่ผูกโคหรือกระบือของตน ปล่อยให้ไปทำร้ายโคหรือกระบือของผู้อื่น เจ้าของจะต้องรับผิดชอบ (บทที่ 146) เช่นเดียวกันอีก สำหรับผู้ที่ขับโคให้เดินเข้าไปในที่ซึ่งไกลหนทางและผ่านเข้าไปใกล้โคอีกตัวหนึ่งซึ่งเจ้าของล่ามไว้ เป็นโอกาสให้โคของตนชนโคที่เขาล่ามไว้ นั้นตาย ผู้ขับโคต้องรับผิดชอบ (บทที่ 150)

3.) ถ้าปรากฏว่าเจ้าของสัตว์ไม่ได้มีผิด หรือไม่ได้ประมาทเลินเล่อแต่อย่างใด เจ้าของสัตว์ก็ไม่ต้องรับผิดชอบ เช่น เมื่อเจ้าของวางช้างตกมันไว้ในที่ซึ่งไกลจากช้างของผู้อื่นโดยบอกให้ผู้นี้ทราบแล้ว หรือโดยตนไม่ทราบว่าช้างของผู้อื่นอยู่ด้วย ดังนี้ถ้าช้างตกมันทำอันตรายแก่ช้างอีกตัวหนึ่งนั้น เจ้าของช้างตกมันไม่ต้องรับผิดชอบ (บทที่ 143) ในเรื่องที่โคหรือกระบือชนกันก็เช่นเดียวกัน ถ้าเจ้าของโคหรือกระบือฝ่ายหนึ่งมิได้ยืมให้สัตว์ชนกัน เจ้าของไม่ต้องรับผิดชอบ (บทที่ 146) หรือหากมีผู้ล่ามโคไว้ที่ทางเดิน และถูกโคอีกตัวหนึ่งซึ่งมีผู้ขับมาตามทางนั้นชนตาย เจ้าของโคตัวหลังนั้นไม่ต้องรับผิดชอบ (บทที่ 147) หรือในเมื่อโคที่ถูกไว้ในทุ่งนาขาดไปชนกันเอง เจ้าของโคทั้งสองฝ่ายก็ไม่ต้องรับผิดชอบเช่นกัน (บทที่ 148)

¹⁹ เพิ่งอ้าง, น.133-135.

จากบทบัญญัติข้อ 1.) – 3.) ข้างต้น จะเห็นได้ว่าอาจนำมาใช้ได้ในกฎหมายปัจจุบัน เพราะกำหนดให้เจ้าของสัตว์ต้องรับผิดชอบเมื่อตนเป็นฝ่ายผิดหรือเป็นผู้ประมาทเดินเล่อแต่อย่างไรก็ดี บทบัญญัติในบางมาตราที่ดำเนินตามแนวความคิดในสมัยโบราณซึ่งขัดกับแนวความคิดในสมัยปัจจุบันนี้ เช่น ตามบทบัญญัติที่ว่านี้ กฎหมายในครั้งนั้นให้พิจารณาความรับผิดชอบของเจ้าของ โดยถือเอาความผิดของสัตว์นั้นเองเป็นเกณฑ์ เช่น ในกรณีที่สัตว์เป็นของเจ้าของต่างคนต่างปล่อยไว้ ถ้าสัตว์ตัวหนึ่งเข้าทำอันตรายแก่อีกตัวหนึ่งเอาข้างเดียวจนถึงตาย ส่วนสัตว์ที่ตายนั้นไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใด ดังนี้ ผู้ที่เป็นเจ้าของสัตว์ตัวที่ทำร้ายสัตว์ผู้อื่นนั้นต้องรับผิดชอบ (บทที่ 146) อนึ่ง ในกรณีที่สัตว์ทำอันตรายต่อสัตว์ผู้อื่นนั้นต้องใช้ราคาสัตว์ แต่มีกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้เจ้าของสัตว์ที่ไปทำร้ายสัตว์นั้นส่งสัตว์ของตนให้แก่ผู้ที่เป็นเจ้าของสัตว์ตัวที่ถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บ และแลกเอาสัตว์ที่ตายหรือบาดเจ็บนั้นมา (บทที่ 142 และ 146) การทดแทนความเสียหายเป็นวัตถุโดยตรงทำนองนี้ เป็นวิธีที่มีมานานเก่าแก่กว่าวิธีให้ใช้ค่าทำขวัญเป็นเงิน ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นร่องรอยเดิมของสภาพแห่งกฎหมายในชั้นที่ยังถือว่าสัตว์ต้องมีความรับผิดชอบในการกระทำของมันเอง เพราะฉะนั้น เมื่อเจ้าของมอบสัตว์ของตนให้แก่ผู้เสียหายแล้ว ผู้เสียหายจะได้ดเว้นไม่ใช้สิทธิแก้แค้นต่อผู้เป็นเจ้าของสัตว์นั้น

ดังนั้น กรณีที่ความเสียหายได้เกิดขึ้นแก่สัตว์เพราะสัตว์ของผู้อื่นทำให้เกิดขึ้นนี้ ผู้เสียหายมีแต่เพียงสิทธิเรียกค่าทดแทนความเสียหายแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีสิทธิจะเรียกเงินค่าปรับใหม่²⁰

2. ความรับผิดในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ตามกฎหมายใหม่

2.1 ความรับผิดในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ตามกฎหมายประทุษร้ายส่วนแพ่ง

ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 นั้นถือเป็นช่วงที่ประเทศไทยเข้าสู่กระบวนการนิติบัญญัติแบบสมัยใหม่ เนื่องจากประเทศไทยมีนักกฎหมายที่สำเร็จการศึกษากลับมาจากประเทศอังกฤษหลายคน และกฎหมายอังกฤษก็ได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อกฎหมายไทย โดยเฉพาะเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรงตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้น โดยนำหลักกฎหมายอังกฤษที่ได้ทรงศึกษามาสอนในโรงเรียนนี้ด้วย

²⁰ ร.แลงกาต์, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 1*, น.136.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงให้คำจำกัดความเหตุการณ์ที่จัดว่าเป็นมูลของหนี้ที่กฎหมายปัจจุบันเรียกว่าละเมิดนั้นว่า “ประทุษร้ายทางแพ่ง”²¹ กล่าวคือ ทรงอธิบายตามแนวความคิดอย่างปัจจุบันว่า ความผิดทุกอย่างย่อมทำให้ผู้ที่ก่อความผิดนั้น ต้องมีหน้าที่ผูกพันในอันที่จะต้องทดแทนความเสียหายที่ตนเป็นต้นเหตุให้มีขึ้นเพราะความผิดของตนนั้น²² และได้มีการใช้คำนี้มาจนถึงเวลาที่ออกประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2468 ซึ่ง ร. แลงการ์ด เห็นว่า คำว่า “ประทุษร้ายทางแพ่ง” นี้มีความหมายชัดเจนดีกว่าคำว่า “ละเมิด” และไม่ทำให้เข้าใจปะปนไปกับการอันไม่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งเป็นมูลของหนี้อันเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาในกฎหมายเก่า ซึ่งโดยแท้จริงการนำมาใช้นั้นเพื่อมุ่งหวังให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าเสียหายทางแพ่งได้เท่านั้น ซึ่งเป็นการแยกผลของความรับผิดชอบในทางอาญาออกจากผลแห่งการกระทำในทางแพ่ง

ตามหลักกฎหมายประทุษร้ายส่วนแพ่งมีการใช้หลักความยินยอมไม่ทำให้การกระทำเป็นละเมิดอยู่ด้วย โดยมีการยกตัวอย่างในกรณีที่นายจ้างจ้างคนเลี้ยงม้าซึ่งเป็นม้าเชื่องอย่างม้าธรรมดาซึ่งทั้งฝ่ายนายจ้างและลูกจ้างไม่รู้ว่าม้าตัวนั้นจะทำอันตรายแก่คนเลี้ยงในภายหลัง เผอิญม้านั้นเป็นบ้าโขกหรือเตะคนเลี้ยงที่เป็นลูกจ้างขาหักหรือแขนหักก็ดี ลูกจ้างนั้นจะฟ้องเรียกค่าเสียหายกับนายจ้างไม่ได้ เพราะเหตุที่ลูกจ้างนั้นได้ยินยอมในชั้นต้นว่าจะเลี้ยงม้าตัวนั้นให้นายจ้าง และผู้เป็นเจ้าของไม่ได้มีความตั้งใจหรือเข้าใจอย่างหนึ่งอย่างใดว่าจะมีเหตุร้ายความเสียหายแก่ลูกจ้าง กรณีนี้อยู่ในลักษณะเบ็ดเสร็จ มาตรา 1 หน้า 396 อันว่าด้วยหลักความยินยอมซึ่งกฎหมายบทนี้มีความหมายอย่างกว้าง ซึ่งเมื่อผู้ใดได้รับความเสียหายโดยความยินยอมของตัวเองแล้ว จะมาฟ้องเรียกค่าเสียหายไม่ได้²³

สำหรับความเสียหายอันเกิดจากสัตว์ ผู้ที่เป็นเจ้าของสัตว์พาหนะ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น จะต้องระวางมิให้สัตว์ของตนออกมาเหยียบย่ำหรือทำอันตรายแก่ผลประโยชน์ในที่ดินของผู้อื่น ในเรื่องนี้ให้ดูลักษณะเบ็ดเสร็จ บทที่ 1 มาตรา 1 บทที่ 4 มาตรา 2 บทที่ 5 มาตรา 3 ในกฎหมายราชบุรี แต่ข้อบังคับกฎหมายนี้ไม่ได้หมายความว่ารวมถึงคดีที่บุคคลได้รับความเสียหาย

²¹ พระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, เล็กเซอร์, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนาการ, 2468), น.117.

²² ร.แลงการ์ด, อ้างแล้ว เซึ่งรรถที่ 1, น.153-154.

²³ ขุนหลวงพระไกรสี (เทียม), หลักกฎหมายประทุษร้ายส่วนแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กองละหุโทษ, ร.ศ.126), น.13-14.

จากสัตว์พาหนะที่เจ้าของต้องเดิน หรือขับขึ้นบนถนนและทางหลวง ไม่ถือเป็นการผิดกฎหมาย โดยต้องทำความเข้าใจว่า เจ้าของสัตว์เหล่านั้นจะต้องรับผิดชอบก็ต่อเมื่อโจทก์สืบได้ว่า เหตุร้ายที่ตนได้รับความเสียหายนั้น เกิดจากความประมาทเลินเล่อของเจ้าของสัตว์ผู้เป็นเจ้าของนั้นเอง หากโจทก์ไม่สามารถสืบความประมาทเลินเล่อของจำเลยได้ เจ้าของสัตว์ผู้เป็นเจ้าของจึงไม่ต้องรับผิดชอบ เช่น เราขับรถหรือจูงโคบนถนนซึ่งไม่เป็นที่ห้าม มีป้ายเขียนและเชือกแน่นหนา แสดงให้เห็นว่าเจ้าของโคหรือเจ้าของรถนั้นไม่ได้มีความเลินเล่อแต่อย่างใด หรือกรณียกตัวอย่างเช่น มีคนจุดประทัด ทำให้ม้าตื่นผ่นเข้าไปในร้านริมถนน หรือวัวหลุดวิ่งเข้าไปในร้าน เจ้าของร้านจำเป็นต้องสืบให้ได้ความเหมาะสมก่อนที่จะชนะคดีว่า เจ้าของม้าหรือโคนั้นมีความประมาทเลินเล่อหรือไม่ หากสืบไม่ได้ คดีความดังกล่าวคงไม่ชนะ

ความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์ เมื่อสัตว์ของตนไปทำร้าย หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นนั้น แบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้²⁴

1) เจ้าของสัตว์ที่เป็นสัตว์ที่มีความดุร้ายมาตั้งแต่กำเนิด จะต้องรับผิดชอบเสมอเมื่อสัตว์ของตนไปทำอันตรายแก่ผู้อื่น ที่ว่าสัตว์ร้ายมาแต่กำเนิดนั้น กล่าวคือ จำพวกพันธุ์สัตว์ที่มีความดุร้ายโดยชาติกำเนิดของสัตว์อยู่แล้ว อาทิเช่น เสือ ช้าง หมี ลิง เป็นต้น โดยเราจะเห็นได้ว่า สัตว์ประเภทเหล่านี้อาจทำร้ายได้เสมอ แม้ว่าเจ้าของสัตว์อาจจะไม่รู้สึกรู้ว่าสัตว์ของตนดุร้ายมาก่อน หรือตั้งแต่เลี้ยงมายังไม่เคยเห็นสัตว์ของตนไปทำอันตรายแก่ผู้ใดก็ตาม เจ้าของก็ยังคงต้องรับผิดชอบ ถ้าสัตว์ในครอบครองไปทำอันตรายต่อผู้อื่น โดยเจ้าของสัตว์นั้นๆ จะต้องชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียหายตามเหตุ

2) เจ้าของสัตว์ที่ไม่ได้เป็นสัตว์ที่ดุร้ายโดยชาติกำเนิด อาทิเช่น สุนัขบ้าน แมว หรือสัตว์เลี้ยงอื่นๆ จะต้องรับผิดชอบก็ต่อเมื่อเจ้าของผู้ที่มีความรู้สึกรู้แล้วว่าสัตว์ของตนดุและเคยทำร้ายมาก่อน ในอดีตนั้นเรื่องสุนัขเลี้ยงตามกฎหมายอังกฤษเขาจะยกเว้นให้ กรณีที่สุนัขไปกัดผู้ใด ผู้เสียหายนั้นจะต้องไปสืบให้สมก่อนว่าสุนัขตัวนั้นได้เคยกัดคนมาครั้งหนึ่งแล้ว ถ้าโจทก์สืบไม่ได้ในข้อนี้ เจ้าของสุนัขไม่ต้องรับผิดชอบ แต่ในปัจจุบัน เจ้าของสุนัขจะต้องรับผิดชอบเสมอเมื่อสุนัขของตนไปทำร้ายผู้อื่น โดยผู้เป็นโจทก์ในคดีไม่จำเป็นต้องสืบว่าสุนัขตัวนั้นได้เคยดุและทำร้ายคนมาครั้งหนึ่งแล้วหรือไม่ ในเรื่องนี้กฎหมายไทยก็ดูไม่ผิดกับกฎหมายอังกฤษมากนัก ดังมีอยู่ในพระราชบัญญัติรักษากฎที่ 5 เล่ม 3 กฎหมายโปสิตรักษาพระนคร ข้อ 39

²⁴ เฝิงอ้อ, น.118-120.

เนื่องจากกฎหมายประทุษร้ายส่วนแพ่งได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายของประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศในระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ ดังนั้น การนำหลักประทุษร้ายส่วนแพ่งมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนกฎหมายจึงมีลักษณะเดียวกับความรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากสัตว์ตามกฎหมายอังกฤษ โดยได้มีการแบ่งประเภทของสัตว์ออกเป็นสัตว์ดุร้ายกับสัตว์ไม่ดุร้ายด้วย ซึ่งลักษณะของความรับผิดจะแตกต่างกัน กล่าวคือ หากเป็นเจ้าของสัตว์ดุร้ายโดยชาติกำเนิดแล้วจะมีความรับผิดแบบเด็ดขาด แต่หากไม่ได้เป็นสัตว์ที่ดุร้ายโดยชาติกำเนิดจะมีข้อยกเว้นความรับผิด โดยผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ว่าเจ้าของสัตว์มีความรู้สึกละเลยแล้วว่าสัตว์ของตนดุหรือเคยทำร้ายบุคคลอื่นมาก่อน

2.2 ความรับผิดในความเสียหายอันเกิดขึ้นจากสัตว์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

แนวความคิดในการจัดทำประมวลกฎหมายของไทยเริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคของการล่าอาณานิคมโดยชาวตะวันตก ประเทศไทยในขณะนั้นจึงต้องปรับปรุงกฎหมายให้ชาวตะวันตกยอมรับ เนื่องจากชาวตะวันตกกล่าวหาว่าระบบกฎหมายของไทยล้าหลัง อันเป็นเหตุให้ประเทศไทยต้องสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต รัชกาลที่ 5 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดระบบกฎหมายเสียใหม่ให้มีความทันสมัย พร้อมด้วยหลักกฎหมายอันเที่ยงธรรม เพื่อเป็นข้ออ้างในการยกขึ้นแสดงต่อประเทศมหาอำนาจ ให้สละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไปเสีย²⁵ ด้วยเหตุนี้ จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการร่างประมวลกฎหมาย โดยแต่งตั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขึ้น ต่อมารัชกาลที่ 6 ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรรมการร่างประมวลกฎหมายชุดใหม่ ซึ่งประกอบด้วย

1. พระอภัยราชา	ประธาน
2. พระยานรนิติบัญญัติ	กรรมการ
3. พระยาเทพวิทูร	กรรมการ
4. นายเดอ ลาโพร์การ์ด	กรรมการ
5. นายเลเว็ก	กรรมการ
6. พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นวิจิตรวราณปริชา	ผู้แปล

²⁵ เรอเน่ กียอง, “การตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมายในกรุงสยาม, แปลโดย วิษณุวรัญญ์,“ วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 23, น.105-106 (1 มี.ค.2536).

และมีอนุกรรมการร่างประมวลกฎหมาย ซึ่งนายเรอเน่ กียอง เป็นประธาน ทำหน้าที่เตรียมยกร่าง เพื่อเสนอให้คณะกรรมการพิจารณา²⁶

ในการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ได้มีการยกร่างเป็นภาษาอังกฤษแล้วจึงแปลเป็นภาษาไทยในภายหลัง เนื่องจากหัวหน้ากรรมการร่างกฎหมายและกรรมการอีกหลายท่านเป็นชาวต่างประเทศ ภาษาอังกฤษจึงเป็นภาษาที่กรรมการชาวต่างประเทศและกรรมการชาวไทยเข้าใจกันได้ดีกว่าภาษาอื่น²⁷

การประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นมิได้ประกาศใช้ทั้งหมดในคราวเดียว แต่แบ่งประกาศใช้เป็นบรรพ ทั้งนี้เพราะมีจำนวนมาตรามาก หากรอประกาศใช้พร้อมกันทุกมาตราก็ใช้เวลานานมาก อันจะเป็นการยืดเวลาของสนธิสัญญาไม่เสมอภาคระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศออกไปอีก²⁸ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศบรรพ 1 และ 2 ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2466 อันมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมายในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2467 อย่างไรก็ตาม บรรพ 1 และ 2 ก็ได้มีผลใช้บังคับตามกำหนดดังกล่าว เนื่องจากคณะกรรมการตรวจชำระประมวลกฎหมายและกรรมการร่างกฎหมายเห็นว่ามีข้อบกพร่องอันจะต้องรับการแก้ไขอยู่มาก จากนั้นกรรมการพิเศษตรวจชำระประมวลกฎหมายจึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เลื่อนการใช้บรรพ 1 และ 2 ออกไปอีก 1 ปี ให้ใช้ได้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2468

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับแรกที่จัดทำขึ้นนั้น จัดทำขึ้นจากการชำระรวบรวมบทกฎหมายเก่าเข้าเป็นหมวดหมู่และเพิ่มเติมบทกฎหมายใหม่ให้ครบถ้วนเข้าเป็นประมวลตามแบบอย่างของชาวตะวันตก²⁹ แต่แม้ประมวลกฎหมายฉบับนี้จะเลียนแบบโครงสร้างของประมวลกฎหมายเยอรมันแล้วตั้งแต่ พ.ศ.2465 แต่บทบัญญัติที่กรรมการชาวฝรั่งเศสยกร่างขึ้น

²⁶ เฟิงอ้าง, น.106.

²⁷ พิชรินทร์ เปี่ยมสมบุญ, “การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2411 จนถึง พ.ศ.2478,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), น.94-95.

²⁸ เฟิงอ้าง, น.114.

²⁹ พระยามานวราชเสวี, บันทึกร่างคำสัมภาษณ์พระยามานวราชเสวี, โดยภาควิชานิติศึกษาทางสังคม ปรัชญา และประวัติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), น.4.

ยังไม่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เป็นแบบเยอรมัน³⁰ สาเหตุที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประมวลกฎหมายทั้ง 3 บรรพ เนื่องจากกรรมการชาวฝรั่งเศสจะยกร่างให้เป็นระบบของตัวเองขึ้นมาใหม่ โดยใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของฝรั่งเศสเป็นแม่แบบ แต่ความเชี่ยวชาญในการร่างอาจจะยังไม่เพียงพอ ความเชื่อมโยงแต่ละมาตราจึงไม่กลมกลืนกัน และเมื่ออ่านแล้วอาจไม่เข้าใจ เช่น บทบัญญัติเรื่องละเมิดในบรรพ 2 ลักษณะ 4 หมวด 1 “ความจะต้องใหม่เพราะละเมิด” มาตรา 186-203 ซึ่งได้กล่าวถึงคำจำกัดความคำว่าละเมิดตามมาตรา 186 แล้วก็ไปกล่าวถึงบุคคลที่อาจต้องรับผิด เช่น ลูกจ้าง นายจ้าง ครูอาจารย์ ศิษย์ บิดาและมารดา (มาตรา 188, 189, 190) ทันที โดยมีได้มีการขยายความเกี่ยวกับลักษณะของการกระทำละเมิด วิธีการละเมิด ให้เห็นชัดแจ้งเสียก่อน³¹ ซึ่งต่างจากบรรพ 2 ที่ได้ชำระขึ้นใหม่ตามแบบเยอรมัน แต่เพื่อให้การตรวจแก้ร่างดังกล่าวเป็นไปด้วยความรวดเร็ว กรรมการไทยได้นำบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ญี่ปุ่นและสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งทั้งสองฉบับก็ได้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันเป็นแม่แบบในการร่าง โดยยังคงยึดแนวคิดทางกฎหมายเยอรมันเป็นหลัก³² จึงถือว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยได้ดำเนินการตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันด้วยเช่นกัน

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 ฉบับ พ.ศ.2466 นั้นไม่ปรากฏหลักกฎหมายมาตราใดที่กล่าวถึงเรื่องความรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะสัตว์ แต่เมื่อมีการตรวจชำระร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 ขึ้นอีกครั้ง และได้ประกาศใช้บทบัญญัติที่ได้ตรวจชำระใหม่เป็นพระราชกฤษฎีกา ณ วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2468 บทบัญญัติเรื่องละเมิดได้ถูกบัญญัติไว้ในบรรพ 2 ลักษณะ 5 มาตรา 420-452 และในครั้งนี้อเองที่หลักกฎหมายเรื่องความรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะสัตว์ได้รับการบัญญัติไว้เป็นมาตรา 433 ซึ่งได้ใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยยังไม่เคยมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงบทมาตราดังกล่าวอีก

จากรายงานประชุมกรรมการร่างกฎหมาย³³ ณ กรมร่างกฎหมาย ทำข้างวังหน้า วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2468 ผู้ที่มาประชุมประกอบไปด้วย

³⁰ พรรคดี ผกากรอง, “การจัดร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แห่งสยาม: พ.ศ. 2451-2478,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537), น.89.

³¹ เฟิงอ้าง, น.90.

³² เฟิงอ้าง, น.89.

³³ กรมร่างกฎหมาย, รายงานประชุมกรรมการร่างกฎหมาย วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2468.

(1) พระยาจินดาภิรมย์ฯ	กรรมการร่างกฎหมาย
(2) พระยาเทพวิฑูรย์	กรรมการร่างกฎหมาย
(3) นาย อาร์ กียอง	ที่ปรึกษาในการร่างกฎหมาย
(4) นายเรเน กาโซ	กรรมการร่างกฎหมาย
(5) พระอินทปัญญา	

มาร่วมในการประชุมดังกล่าว โดยได้บันทึกไว้ว่าพระยามานวราชเสวีไปประชุมที่วังบางขุนพรหม กรรมการได้พิจารณาถึงความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์เมื่อสัตว์ไปทำอันตรายเสียหายต่อผู้อื่นด้วย โดยมีใจความดังนี้

“พระยาจินดาภิรมย์ฯ เสนอว่า ก่อนที่จะร่างมาตราสำหรับหมวดว่าด้วยยึดช่วยเหลือเอง (self-help) เห็นว่าควรจะต้องพิจารณาประมวลกฎหมายเยอรมันในหมวดว่าด้วยเลมิตซึ่งบัญญัติถึงการหมิ่นประมาทในทางแพ่งและความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์ในเมื่อสัตว์ไปทำอันตรายเสียหายต่อผู้อื่น ฯลฯ ถ้าข้อความในร่างใหม่ขาดบกพร่องประการใดจะได้ร่างเพิ่มเติมขึ้นไว้ให้พร้อมบูรณ์ เพราะสังเกตว่าได้มีคดีเกิดขึ้นในศาลอันเกี่ยวข้องกับเหล่านี้อยู่มาก.....

ที่ประชุมได้ตรวจพิจารณาประมวลกฎหมายเยอรมันมาตรา 833 ซึ่งบัญญัติถึงการที่สัตว์กระทำให้เกิดอันตรายเสียหายแก่บุคคล ฎา ททรัพย์ของผู้อื่นเทียบกับประมวลกฎหมายสวิส ลักษณะหนึ่งมาตรา 56 ประมวลกฎหมายญี่ปุ่นมาตรา 718

ที่ประชุมปรึกษาหารือกันเห็นว่าควรจะร่างมาตราเช่นนี้ไว้ด้วย เพราะมีคดีเกิดขึ้นในศาลอยู่เนืองๆ และได้แก้ไขถ้อยคำบ้างเล็กน้อยเพื่อให้เป็นหลักดี คือ

(ก) แก้คำว่า “the person who keeps” เป็น “the owner or the person who undertakes to keep the animal on behalf of the owner”

(ข) ได้เติมข้อไขในตอนท้ายขึ้นตามทำนองหลักประมวลกฎหมายสวิส (ดูมาตรา 432 ในสำเนาข้างท้าย).....”

มาตรา 432 ในสำเนาข้างท้าย มีข้อความดังนี้ “432 – If a person is killed, or the body or health of a person is injured, or a thing is damaged by an animal, the owner or the person who undertakes to keep the animal on behalf of the owner is bound to compensate the injured party for any damage arising therefrom, unless he can prove that under the circumstances of the case he has exercised proper care in keeping it, or the damage would have been occasioned notwithstanding the exercise of such care. (Cp G.833; S.O.56)”

มีการกล่าวอ้าง³⁴ ว่ามาตรา 433 นั้นมีที่มาจากมาตรา 833 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน และมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายลักษณะหนี้สวิส ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

มาตรา 833 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน บัญญัติว่า

“ถ้าผู้ใดถูกกระทำให้ตาย หรือร่างกาย หรืออนามัย หรือทรัพย์สินของผู้นั้นได้รับความเสียหายเพราะสัตว์ บุคคลผู้รักษาสัตว์นั้นจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ต้องเสียหายในความเสียหายใดๆ อันเกิดขึ้นแต่สัตว์นั้น ความรับผิดนั้นย่อมจะไม่เกิดขึ้นหากเป็นความเสียหายที่เกิดจากสัตว์เลี้ยงที่ผู้รักษาสัตว์ใช้ในทางการอาชีพ ธุรกิจ หรือเพื่อการเฝ้าดูแลผู้รักษาสัตว์ หากผู้รักษาสัตว์พิสูจน์ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังอันสมควรแก่การเลี้ยงการรักษาสัตว์ หรือความเสียหายนั้นย่อมจะต้องเกิดขึ้นทั้งที่ได้ใช้ความระมัดระวังถึงเพียงนั้น”

มาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายลักษณะหนี้สวิส บัญญัติว่า

“ในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นเพราะสัตว์ บุคคลซึ่งยึดถือสัตว์จะต้องรับผิด ถ้าหากตนไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าตนได้รักษาดูแลด้วยความระมัดระวังตามพฤติการณ์หรือพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายย่อมจะเกิดขึ้นแม้จะได้ใช้ความระมัดระวังถึงเพียงนั้น

บุคคลผู้ต้องรับผิดดังกล่าวจะใช้สิทธิไล่เบียดเอาแก่บุคคลผู้ที่เร้าหรือยั่วสัตว์นั้นหรือเอาแก่เจ้าของสัตว์อื่นอันมาเร้าหรือยั่วสัตว์นั้นก็ได้”³⁵

การที่คณะกรรมการให้ความเห็นโดยเอกฉันท์ให้มีการร่าง มาตรา 433 โดยได้มีบันทึกถึงเหตุผลในการร่างแต่เพียงสั้นๆ ว่าเพราะมีคดีเกิดขึ้นในศาลอยู่เนืองๆ จึงเห็นว่าควรจะร่างมาตราเช่นนี้ไว้ด้วย และได้มีการแก้ไขถ้อยคำแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น อาจเป็นเพราะการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 มีความรีบเร่งจัดทำ เพื่อให้ประเทศไทยมีประมวลกฎหมายใช้เฉกเช่นนานาอารยประเทศ กอปรกับระยะเวลาที่ใช้ในการจัดทำประมวลกฎหมายได้ล่วงเลยมานาน แต่ยังไม่แล้วเสร็จ จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่คณะกรรมการไม่มีการอภิปรายถึงเหตุผลและที่มาของมาตรา 433 อย่างกว้างขวางก็เป็นได้ อนึ่ง การร่างมาตรา 433 ยังใช้เวลาในการพิจารณาของคณะกรรมการร่างกฎหมายและให้ความเห็นชอบแค่เพียงวันเดียวเท่านั้น

³⁴ ที่มาของบทกฎหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-5 ในอุทธรณ์สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.

³⁵ ไพจิตร บุญญพันธุ์, คำสอนชั้นปริญญาโท: กฎหมายเปรียบเทียบไทยกับประมวลกฎหมายนานาประเทศ ภาค 1 ความรู้ทั่วไป และภาค 2 ลักษณะละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น.79-80.

หลังจากได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 ฉบับตรวจชำระใหม่ พ.ศ.2468 เป็นต้นมา หลักกฎหมายเรื่องความรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะสัตว์ก็ได้รับการบัญญัติไว้เป็นมาตรา 433 ซึ่งได้ใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

มาตรา 433 บัญญัติว่า “ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นเพราะสัตว์ ท่านว่าเจ้าของสัตว์หรือบุคคลผู้รับเลี้ยงรักษาไว้แทนเจ้าของจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ฝ่ายที่ต้องเสียหายเพื่อความเสียหายอย่างใดๆ อันเกิดแต่สัตว์นั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังอันสมควรแก่การเลี้ยง การรักษาตามชนิดและนิสัยของสัตว์ หรือตามพฤติการณ์อย่างอื่น หรือพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นย่อมจะต้องเกิดขึ้นทั้งที่ได้ใช้ความระมัดระวังถึงเพียงนั้น

อนึ่ง บุคคลผู้ต้องรับผิดชอบดังกล่าวมาในวรรคต้นนั้น จะใช้สิทธิไล่เบี้ยเอาแก่บุคคลผู้ที่เราหรือยั่วสัตว์นั้นโดยละเมิด หรือเอาแก่เจ้าของสัตว์อื่นอันมาเราหรือยั่วสัตว์นั้นๆ ก็ได้”³⁶

³⁶ Section 433 “If damage is caused by an animal, the owner, or the person who undertakes to keep the animal on behalf of the owner, is bound to compensate the injured party for any damage arising therefrom, unless he can prove that he has exercised proper care in keeping it according to its species and nature or other circumstances, or that the damage would have been occasioned notwithstanding the exercise of such care

The person responsible under the foregoing paragraph may exercise a right of recourse against the person who has wrongfully excited or provoked the animal or against the owner of another animal which has caused the excitement or provocation.”